

NORDPOLEN

Makten är allt.

Stefan Zweig
**JOSEPH
FOUCHÉ**

en politikers porträtt

Till belöning för detta får han nu med Hinguerlot ta del i arméleveranser och börsaffärer, och »l'appetit vient en mangeant«. Fouché upptäcker 1797 att pengarna luktar betydligt bättre än blodet från 1793 och grundlägger, tack vare sina nya »förbindelser«, å ena sidan med den nya storfinansen, å andra sidan med den korrumperade regeringen, ett nytt leveransbolag för Schériers armé. Den tappre generalens soldater får dåliga stövlar och fryser i sina tunna kappor, de blir slagna på Italiens slätter, men det viktigaste är att bolaget Fouché-Hinguerlot och sannolikt även Barras själv inhöstar fast profit. Försvunnen är nu den avsky för den »föraktliga och fördärvbringande metallen« som ultrajakobinen och ärkekommunisten Fouché ännu för tre år sedan så värtaligt förkunnade, glömda är också de hatfulla utfallen mot »les mauvais riches«, glömt är också att »den gode republikanen ingenting annat behöver än bröd och järn och fyrtio styver om dagen«: nu gäller det att äntligen en gång själv bli rik. I landsflykten har Fouché nämligen insett penningens makt och tjänar den som varje annan makt. Alltför länge och alltför hårt har han lidit av att vara nere, nere i smuts och förakt och umbäranden – nu spänner han alla sina krafter för att komma upp, upp i den värld där man för pengar köper makt och av makten återigen präglar pengar. Den första stolpen är grävd i detta det mest givande av alla bergverk, det första steget är taget på den fantastiska vägen från en vindsammare fem trappor upp till ett hertigtigt gods, från intet till en förmögenhet på 20 miljoner francs.

Sedan Fouché nu definitivt kastat ifrån sig de revolutionära principernas obehagliga barlast har han blivit rörligare, och en vacker dag har han åter foten i stigbygeln. Hans vän Barras gör inte bara mystiska penningtransaktioner utan också tvivelaktiga politiska affärer. Han vill i all tysthet sälja republiken till Ludvig

XVIII mot en hertigtitel och en stor säck pengar. Det enda som därvid generar honom är att det finns hyggliga, republikanskt sinnade kolleger som Carnot, som ännu tror på republiken och inte vill förstå att ideal endast finns till för att man ska kunna tjäna pengar. Och vid Barras statskupp den 18 fructidor, som befriar honom från dessa besvärliga väktare, har Fouché utan allt tvivel genom sitt undermineringsarbete i hög grad hjälpt sin affärsvän, för hans beskyddare Barras har knappt blivit oin-skränkt herre i femmannarådet, i det nya direktoriet, förrän den ljusskygge tränger sig fram och pockar på belöning. Barras ska ge honom någon befattning inom politiken eller inom armén, ställa honom på en plats där man kan fylla sina fickor och ta igen skadan för den långa misären. Barras, som behöver denne man, kan knappast säga nej till den som i så hög grad främjat hans hemliga planer, men namnet Fouché, »le mitrailleur de Lyon«, luktar ännu för mycket blod för att man under reaktionens smekmånad öppet skulle kunna kompromettera sig med honom i Paris. Därför skickas han av Barras som regeringens representant först till armén i Italien och sedan till den bataviska republiken i Holland för att föra hemliga förhandlingar. Att han är mästare i allt slags intrigspel i det fördolda, det vet nämligen Barras nu av erfarenhet: snart kommer han ännu grundligare att få erfara det till sitt eget fördärv.

1798 är Fouché alltså franska republikens sändebud: än en gång har han foten i stigbygeln. Samma kalla energi som han förr visade i sin blodiga mission utvecklar han nu i den diplomatiska. Särskilt i Holland vinner han blixtnabbt framgångar. Med tragiska erfarenheter bakom sig, mognad under stormiga tider, smidig av elden i lidandets ässa visar Fouché åter sin gamla handlingskraft, nu parad med ökad försiktighet. Snart inser de nya herrarna på maktens höjder att detta är en man som man

kan ha användning för, en man som vänder kappan efter vinden och låter pengarna löpa, tjänstvillig uppåt, hänsynslös nedåt, den rätte och skicklige sjömannen när vågorna går högt. Och eftersom regeringens skepp kränger allt farligare och på sin osäkra färd i varje ögonblick hotar att köra på grund, fattar direktoriet den 3 thermidor 1799 ett oväntat beslut: Joseph Fouché, som vistas i ett hemligt uppdrag i Holland, utnämns plötsligt till franska republikens polisminister.

Joseph Fouché minister! Paris hoppar till som för ett kanon-skott. Börjar nu skräckväldet igen efter att man släppt lös denna blodhund, »le mitrailleur de Lyon«, altarskändaren och kyrkoplundraren, anarkisten Babeufs vän? Ska man – Gud förbjude! – nu också hämta hem Collot d’Herbois och Billaud från Guyanas feberöar och ställa upp giljotinen ännu en gång på Place de la Révolution? Kanske man när allt kommer omkring tänker baka »jämlighetens bröd« igen och återupprätta de filantropiska kommittéerna som plockar de rika på deras pengar? Paris, det nu sedan länge så lugna Paris med sina femtonhundra danslokaler, sina bländande butiker, sin »jeunesse dorée« grips av fasa – de rika och borgarna darrar än en gång liksom anno 1792. Endast jakobinerna är belättna, de sista republikanerna. Äntligen, efter fruktansvärda förföljelser, har åter en av dem kommit till makten, den djärvaste, den radikalaste, den oböjligaste. Nu ska man väl äntligen ta itu med reaktionen, nu ska väl äntligen republiken bli rensad från rojalister och konspiratörer! Men efter några dagar frågar man sig underligt nog från båda sidorna: Heter denne polisminister verkligen Joseph Fouché? Än en gång har Mirabeaus kloka ord visat sig sanna – de gäller ännu i dag för socialister – att jakobiner som ministrar inte längre är jakobinska ministrar: för se, de läppar som förr dröp av

blod flödar nu av försoningsordens olja. Ordning, lugn, säkerhet, dessa fraser kommer ständigt igen i den forne terroristens polisproklamationer, och bekämpandet av anarkin står först på hans program. Tryckfriheten måste inskränkas, ett slut göras på de ständiga agitationstalen. Ordning, ordning, lugn och säkerhet – ingen Metternich, ingen Seldnitzki, ingen ärkereaktionär i det österrikiska kejsardömet författar mer konservativa dekret än Joseph Fouché, »le mitrailleur de Lyon«.

Borgarna drar en lättnadens suck: vilken Paulus har det inte blivit av denne Saulus! Men de verkliga republikanerna rasar av harm i sina mötessalar. De har lärt sig föga under dessa år. Alltjämt håller de hätska tal, tal och åter tal, hotar direktoriet, ministrarna och författningen med citat ur Plutarchos. De rasar lika vilt som om Danton och Marat ännu levde, som om stormklockorna liksom då kunde ringa samman hundratusen från förstäderna. Deras besvärliga och bråkiga uppträdande gör emellertid till slut direktoriet oroligt. Vad ska man ta sig till med dem? bestormar kollegerna den nya polisministern.

»Stänga klubben«, svarar den orubblige. De andra ser mistroget på honom och frågar när han tänker vidta denna djärva åtgärd.

»I morgon«, svarar Fouché lugnt.

Och faktiskt beger sig Fouché, jakobinernas forne president, nästa afton till den radikala klubben vid rue de Bac. I denna krets har under alla dessa år revolutionens hjärta klappat. Det är samma män inför vilka Robespierre, Danton och Marat, inför vilka han själv hållit lidelsefulla tal: efter Robespierres fall, efter Babeufs nederlag lever bara i Club de manège ännu minnet av revolutionens stormiga dagar.

Men sentimentalitet är inte Fouchés sak. Han kan när han vill rysligt snabbt glömma sitt förflutna. Den forne matematik-

läraren hos oratorianerna räknar fortfarande endast med de re-
ella krafternas parallelogram. Han vet att den republikanska
tanken är död, att de bästa ledarna, handlingens män, vilar i jor-
den: därför har alla klubbarna för länge sedan sjunkit ned till
pratjuntor där den ene tar ordet ur munnen på den andre. An-
no 1799 har citaten från Plutarchos och de patriotiska orden
fallit i kurs på samma gång som assignaterna: man har tröskat
för länge med fraser och tryckt för många sedlar. Frankrike har
(vem vet det bättre än polisministern, som kontrollerar den of-
fentliga meningen!) tröttnat på advokater och talare och nyhets-
makare, tröttnat på dekret och lagar, det vill endast ha lugn,
ordning, fred och klara finanser. Liksom efter ett par års krig
kommer även efter ett par års revolution, efter varje gemensam-
hetsextas, alltid den enskildes och familjens oavvisliga egoism
åter till sin rätt.

Just som en av republikanerna, en av dem som för längesedan
spelat ut sin roll, håller ett hetsigt tal rycks dörren upp, och i mi-
nisteruniform träder Fouché in åtföljd av gendarmer. Med kall
blick mönstrar han förvånad de församlade, som springer upp
från sina platser: vilka erbarmliga motståndare! Revolutionens
handlingsmänniskor, revolutionens entusiaster, revolutionens
hjältar och desperados är för längesedan borta, endast pratma-
karna är kvar, och mot pratmakarna räcker det med en beslut-
sam gest. Utan att tveka stiger han upp på tribunen. För första
gången på sex år hör jakobinerna åter hans iskalla, nyktra röst,
men den manar inte som förr till frihet och till hat mot despo-
terna, utan den skinntorre mannen förklarar lugnt och utan vi-
dare klubben stängd. Överraskningen är så stor att ingen gör
motstånd. De rasar inte, de störtar sig inte, som de alltid svurit
att göra, med dolkar mot frihetens förintare. De stammar bara,
de smyger sig undan och lämnar bestört rummet. Fouché har

räknat rätt: mot män måste man kämpa, pratmakare slår man ned med en gest.

Efter att salen blivit utrymd går han lugnt till dörren, låser den och stoppar nyckeln i sin ficka. Och med denna nyckelomvridning är den franska revolutionen egentligen slut.

Ett ämbete är alltid blott vad en man kan göra av det. När Joseph Fouché övertar polisministeriet erhåller han därmed en rätt underordnad befattning, ett slags underprefektur till inrikesministeriet. Han ska spionera och rapportera, skaffa samman materialet för den inre och yttre politiken, det material som direktoriets herrar såväl som konungarna sedan bygger med. Men Fouché har knappt haft makten i tre månader förrän hans gynnare förskräckta, förvånade och redan värnlösa märker att han inte bara spionerar nedåt utan även uppåt, att polisministern kontrollerar de andra ministrarna, direktoriet, generalerna, hela politiken. Hans nät sträcker sig över alla ämbeten och befattningar, till honom går alla underrättelser, han gör politik vid sidan av politiken, för krig vid sidan av kriget. Åt alla håll vidgar han gränserna för sin befogenhet, så att Talleyrand slutligen förargad måste ge en ny definition av polisministerns ställning: »Polisministern är en man som först befattar sig med allt som angår honom och dessutom med allt som inte angår honom.«

Denna komplicerade maskin, denna universalkontrollapparat för ett helt land är storlaget konstruerad. Tusen underrättelser inlöper varje dag till huset vid Quai Voltaire, för efter ett par månader har denne mästare fyllt hela landet med spioner, hemliga agenter och rapportörer. Men man bör inte föreställa sig hans spårhundar som enbart vanliga simpla, småborgerliga detektiver som lyssnar till dagens skvaller hos portvakterna och på vinstugan, på bordellerna och i kyrkorna: Fouchés agenter bär

också galoner och diplomatuniformer och fina spetsklänningar, de konverserar i salongerna i Faubourg Saint-Germain och smyger sig ibland också, förklädda till patrioter, in på jakobinernas hemliga möten. På listan över hans besoldade stab står markiser och hertiginnor med Frankrikes mest klingande namn, ja, han kan (ett fantastiskt faktum!) berömma sig av att ha rikets högst uppsatta dam, Joséphine Bonaparte, den blivande kejsarinnan, i sin tjänst. I hans blivande herres och kejsares arbetsrum är sekreteraren köpt av honom, i Hartwell i England är konung Ludvig XVIII:s kock mutad av honom. Allt skvaller inrapporteras, alla brev öppnas. Vid armén, bland köpmännen, bland de deputerade, på vinstugan och på sammanträdena är polisministern en osynlig åhörare, och alla dessa tusen underrättelser tar dagligen vägen till hans skrivbord. Där granskas, sovras och jämförs de delvis riktiga och viktiga, delvis bara skvalleraktiga uppgifterna tills det ur tusen chiffer framkommer klar information.

Allt är nämligen information, i krig som i fred, i politiken som i finansväsendet. Det är inte längre skrällen, utan den säkra kännedomen om allt som försiggår som är den högsta makten i Frankrike år 1799. Kännedomen om var och en av dessa trista thermidorister, hur mycket pengar han tar emot, av vem han mutas, för hur mycket han kan köpas för att hållas i schack, så att den överordnade blir underordnad; kännedomen om sammansvärjningarna, dels för att slå ned dem, dels för att främja dem och sålunda i politiken alltid kunna hålla rätt kurs; förhandskännedomen om underrättelserna från krigsskådeplatsen och fredsförhandlingarna för att med tjänstvilliga finansmän kunna operera på börsen och äntligen lägga sig till med en solid förmögenhet. Så skaffar denna informationsmaskin i Fouchés händer ständigt pengar, och pengarna tjänar i sin tur som en olja som håller den ljudlöst i gång. Från spelhusen, från bordellerna,

från bankinrättningarna flyter hemliga avgifter i miljoner in till honom för att i hans hand förvandlas till mutor, och dessa mutor tillför honom nya informationer: så stannar och sviker aldrig detta raffinerade polismaskineri, som en enda man på några få månader skapat tack vare sin oerhörda arbetskraft och sitt psykologiska geni.

Men det mest genialiska hos detta oförlikneliga maskineri är att det bara fungerar i en enda hand, nämligen Fouchés. Någonstans finns det en inbyggd skruv: tar man ut den, stannar genast maskineriet. Fouché träffar från första ögonblicket anstalter för det fall att han skulle råka i onåd. Han vet att om man avskedar honom behövs endast ett handgrepp för att genast sätta den av honom konstruerade maskinen ur funktion. För det är inte för staten, inte för direktoriet, inte för Napoleon denna maktmänskliga skapar sitt verk utan endast för sig själv. Han tänker inte alls på att sin plikt likmätigt till sina förmän överlämna destillatet av alla informationer, som så att säga kemiskt utvunnits i hans retort. Han låter hänsynslöst egoistiskt endast det gå vidare som han vill ska gå vidare: varför skulle man låta de där tölparna i direktoriet titta i sina kort? Han släpper endast och allenast ut det som är till hans fördel ur sitt laboratorium, alla andra pilar och gifter förvarar han omsorgsfullt i sin privata arsenal för personlig hämnd och politiskt lönnmord. Alltid vet Fouché mer än man i direktoriet vet att han vet, och därigenom blir han farlig och på samma gång outhärlig för alla. Han känner till Barras förhandlingar med rojalisterna, Bonapartes anspråk på tronen, jakobinernas såväl som reaktionärernas stämplingar, men han avslöjar aldrig dessa hemligheter så fort han får veta dem utan först i det ögonblick då avslöjandet tycks honom fördelaktigt. Ibland främjar han sammansvärjningarna, ibland hejdar han dem, ibland anstiftar han dem på konstlad väg, ibland upptäck-

er han dem med buller och bång (och uppmanar samtidigt deltagarna att i rätt tid sätta sig i säkerhet). Alltid spelar han ett dubbelt, tredubbelt, fyrdubbelt spel. Att narra och bedra åt alla sidor, vid alla bord blir så småningom hans lidelse. Därtill krävs visserligen att ägna hela sin kraft och sin tid, men Fouché, som arbetar tio timmar om dagen, sparar varken på det ena eller det andra. Hellre än att låta någon annan få inblick i polisens hemligheter sitter han från morgon till kväll på sitt ämbetsrum, granskar personligen alla papper och expedierar varje särskilt ärende. Varje viktig anklagad förhör han ensam inför slutna dörrar i sitt kabinett för att han, blott han och inte ens hans underlydande ska få veta de avgörande detaljerna, och därför har han också snart som en sorts biktfader för hela landet alla människors hemligheter i sin hand. Återigen härskar han genom terror liksom en gång i Lyon, men det är inte nu längre med den råa, mördande fallbilan utan med ångestens, skuldmedvetandets självmördande gift och med känslan av att vara övervakad och veta sig upptäckt som han jagar livet ur tusenden. Maskinen av 1792, giljotinen, uppfunnen för att slå ned allt motstånd mot staten, är ett grovt och plumpt verktyg i jämförelse med Joseph Fouchés raffinerade och med intellektuell överlägsenhet kombinerade polismaskineri av 1799.

På detta instrument som han själv konstruerat åt sig spelar Fouché som en fulländad konstnär. Han känner maktens högsta hemlighet: att njuta den i det fördolda, att begagna den sparsamt. Förbi är nu tiden i Lyon, då bistra revolutionsgardister med påskruvade bajonetter förvägrade alla tillträde till den allsmäktiges gemak. Nu trängs i hans antichambre damerna från Faubourg Saint-Germain och får gärna företräde. Han vet vad de vill. Den ena ber om att en släkting ska strykas från emigrant-

listan, den andra skulle vilja skaffa en kusin en bra plats, den tredje vill få en obehaglig process nedlagd. Åt alla ägnar sig Fouché lika älskvärt. Varför göra sig illa omtyckt hos något parti, hos jakobinerna eller rojalisterna, hos de moderata eller bonapartisterna, så länge man ännu inte vet vilka som i morgon kommer till makten? Så spelar den en gång så fruktade terroristen den älskvärt försonliges roll. Offentligt, i sina tal och proklamationer, dundrar han vådeligen mot rojalister och anarkister, men under hand och i hemlighet varnar eller mutar han dem. Han undviker uppseendeväckande processer och stränga blodsdomar: han nöjer sig med våldets gest i stället för våldet, med den verkliga fördolda makten i staten i stället för en tom attrapp sådan som Barras och hans kollegers i sina plymprydda hattar.

Så händer sig att på några få månader avgrundsanden Fouché blivit allmänt populär, för vilken minister och statsman blir inte alltid och överallt populär som låter tala med sig, som lugnt ser på när folk tjänar pengar eller till och med hjälper dem till inkomster, till små befattningar, som gör medgivanden åt alla och vänligt slår ned sina stränga ögon, bara man inte sticker näsan för djupt i politiken eller korsar hans egna planer? Är det inte bättre att köpa folks övertygelse med pengar eller smicker än att låta kanonerna köra fram? Är det inte tillräckligt att kalla in orosandar i sitt enskilda kabinett och där visa dem att deras dödsdom ligger färdig i en låda i stället för att låta verkställa den? Blir det emellertid verkligt uppror griper den forna hårda handen obarmhärtigt i tömmarna. Men den som håller sig stilla och inte spjärnar mot udden, honom visar den gamle terroristen sin ännu äldre, prästerliga fördragsamhet. Han känner mänsklighetens svaghet för pengar, för lyx, för små laster, för de små personliga nöjena – nåväl, *habeant!* Bara de håller sig stilla! Storbankirerna, som hittills under republiken varit föremål för den

vildaste hets, kan nu i lugn och ro spekulera och förtjäna, Fouché håller dem med underrättelser, och de ger honom i gengäld andel i vinsten. Pressen, som under Marat och Desmoulins var en arg och blodtörstig hundracka, viftar nu inställsamt på svansen åt honom: även den tar hellre emot sockerbröd än piskrapp. Efter helt kort tid har patentpatrioternas oväsen gett vika för en belåten tystnad, Fouché har kastat ett ben till var och en eller också med ett par hårda rapp drivit undan dem i ett hörn. Och redan vet hans kolleger och alla partier att det är lika behagligt och inbringande att ha Fouché till vän som det är obehagligt att förarga honom, så att klorna kommer ut ur sammetstassarna. Därför har plötsligt denne den mest föraktade av alla, eftersom han vet allt och var och en är honom tack skyldig för att han tiger, fått en otrolig mängd goda vänner. Ännu är inte den söndersprängda staden vid Rhône återuppbyggd, men massakrerna i Lyon är redan glömda, och Joseph Fouché är redan populär.

Om allt som händer i riket får Joseph Fouché de första och bästa underrättelserna: ingen blickar så noggrant in i hemligheternas alla skrymslen som han, tack vare en tusenhövdad och tusenörad vaksamhet, ingen vet bättre besked om partiernas och människornas styrka eller svaghet än denne kallt beräknande iakttagare vid sin registreringsapparat, som markerar även de minsta svängningarna i politiken.

Därför dröjer det bara ett par veckor, ett par månader tills Joseph Fouché är på det klara med att direktoriets tid är slut. De fem männen är oeniga sinsemellan, den ene spelar bakom den andres rygg och väntar bara på det rätta ögonblicket att skjuta undan honom. Arméerna är slagna, finanserna ett enda virrvarr, oro råder överallt i landet – så kan det inte längre gå. Fouché känner i luften att vinden snart kommer att slå om. Hans agenter meddelar honom att Barras redan i hemlighet förhandlar

med Ludvig XVIII om att mot en hertigkrona schackra bort republiken till den bourbonska dynastin. Hans kolleger däremot kastar kärliga blickar på hertigen av Orléans eller drömmer om att återupprätta konventet. Men en sak vet alla: så här kan det inte fortsätta. För nationen skakas av inre uppror, assignaterna är snart bara värdelösa papperslappar, soldaterna sviker redan. Om inte en ny kraft samlar de splittrade krafterna, så faller republiken.

Endast en diktator kan här hjälpa, och allas blickar irrar ut i fjärran för att söka en sådan. »Vi behöver ett huvud och ett svärd«, säger Barras till Fouché. Han anser sig själv i all hemlighet för huvudet och håller på att söka efter det lämpliga svärdet. Men Hoche och Joubert, de segerrika, har till stor skada för sin karriär dött alltför tidigt, Bernadotte uppträder ännu alltför jakobinskt, och den ende om vilken alla vet att han skulle kunna vara båda i samma person, svärdet såväl som huvudet, Bonaparte, hjälten från Arcole och Rivoli, honom har de av fruktan skickat i väg, och nu är han upptagen med sina ändamålslösa manövrer i den egyptiska ökensanden. Med honom som är så långt borta kan man inte räkna, menar de.

Av alla ministrarna vet endast Fouché redan vid denna tid att sagde general Bonaparte, som de andra förmodar ännu vistas i pyramidernas skugga, inte alls är så långt borta och snart kommer att landstiga i Frankrike. De har skickat i väg den alltför äregirige, den alltför populäre, den alltför befallande mannen, skickat bort honom ett par tusen mil från Paris. De har kanske till och med dragit en lättnadens suck då Nelson förstörde flottan vid Abukir, för vad bryr sig intrigörer och politiker om ett par tusen döda, bara en konkurrent bringas ur spelet. Nu sover de lugnt, för de vet att han är fjättrad vid armén och aktar sig väl för att kalla honom tillbaka. Inte ett ögonblick faller det dem in

att han skulle kunna ha djärvheten att på eget bevåg överlåta befälet åt en annan general och komma och störa dem i deras ro: de räknar med alla möjligheter, bara inte med Bonaparte.

Men Fouché vet mer, och han har sina underrättelser ur bästa källa. Den som förråder allt för honom, varje brev och varje schackdrag, den skickligaste, den bäst underrättade, den pålitligaste av alla hans besoldade spioner är nämligen ingen annan än – Bonapartes egen hustru, Joséphine Beauharnais. Att muta denna lättfärdiga kreolska var i och för sig ingen särskilt svår sak, för hon är vanvettigt slösaktig och alltid i pengaknipa, och fastän Napoleon frikostigt låter utbetala hundratusentals francs till henne ur statskassorna så rinner de bort mellan fingrarna på denna kvinna, som skaffar sig trehundra hattar och sjuhundra klänningar om året, som inte förstår att spara vare sig sina pengar eller sin kropp eller sitt goda rykte och som dessutom just nu inte är på så synnerligen gott humör. Herre Gud, medan den lille hetsige generalen, som nödvändigt ville släpa henne med sig till det tråkiga mamluklandet är borta i fält, har hon ju legat med en liten ung och vacker älskare och kanske fler, sannolikt även med sin gamle tillbedjare Barras. Detta har nu de dumma och intriganta bröderna Joseph och Lucien tagit illa upp och strax inrapporterat till hennes hetsige make, som är svartsjuk som en turk. Därför behöver hon någon som hjälper henne, spionerar på brödernas spioner och övervakar all brevväxling. För den skull och dessutom för ett par rullar dukater – själv säger han i sina memoarer helt flott tusen louisd'orer – utlämnar den blivande kejsarinnan till Fouché alla hemligheter och framför allt den viktigaste och allra farligaste hemligheten om Bonapartes förestående återkomst.

För Fouché är det nog att vara väl underrättad. Givetvis tänker medborgaren-polisministern inte på att underrätta sina för-

män. Till att börja med konsoliderar han bara sin vänskap med pretendentens maka, begagnar sig i all tysthet av vad han inhämtat, och väl förberedd som alltid ser han fram mot avgörandet, vilket efter vad han nu vet inte kommer att låta vänta på sig länge.

Den 11 oktober 1799 låter direktoriet hastigt kalla Fouché till sig. Den optiska telegrafén meddelar en otrolig nyhet: Bonaparte har kommit tillbaka från Egypten och landstigit i Fréjus, egenmäktigt, utan att vara återkallad. Vad är nu att göra? Ska man genast arrestera generalen, vilken utan tillstånd som en desertör lämnat sin armé, eller ska man motta honom artig? Fouché, som låtsas vara ännu mera överraskad än de andra på riktigt är, råder till eftergivenhet. Bäst att vänta och se! Han har nämligen ännu inte beslutat om han ska vara för eller mot Bonaparte, han vill först låta händelserna lugnt utveckla sig. Men medan de fem huvudlösa huvudena i direktoriet ännu ivrigt diskuterar huruvida man ska benåda eller arrestera Bonaparte trots hans fanflykt, har folkets röst för länge sedan talat. Avignon, Lyon, Paris tar emot honom som triumfator, alla städer på hans väg är illuminerade, från teatrarnas scener tillkännages underrättelsen för jublande skaror: det är inte en underordnad som vänder tillbaka utan en mäktig härskare. Han har knappt hunnit till Paris, till sin bostad vid rue Chantereine (snart ska den till hans ära heta rue Victoire) förrän alla hans vänner skyndar till och även de som anser det för klokt att snarast gälla som sådana. Generaler, deputerade, ministrar, till och med Talleyrand gör pliktskyldig uppvakning hos mannen av svärdet, och därför dröjer det inte länge förrän även polismästern infinner sig i egen person. Han åker till rue Chantereine och låter anmäla sig för Bonaparte. Men honom förefaller denne herr Fouché vara en tämligen likgiltig och obetydlig figur. Därför låter han honom sitta en hel

timme i det yttre rummet som en vanlig besvärlig petitionär. Fouché, det namnet säger honom inte mycket. Personligen känner han honom inte. Han minns kanske bara att en man med det namnet spelat en ganska otrevlig roll under skräckväldet i Lyon, kanske har han också i sin vän Barras antichambre mött en liten trådsliten och avsigkommen polisspion med det namnet. I alla händelser: inte någon man att räkna med, utan någon obetydlig streber som nu listat till sig ett litet ministerium. En sådan låter man antichambarrera. Och Joseph Fouché väntar också tåligt en full timme i generalens förrum och skulle kanske även ha suttit en andra och en tredje på den stol som en tjänare medlidsamt ställt fram åt honom om inte av en händelse Réal, en av Bonapartes medsammansvurna för den blivande statskuppen, lagt märke till att den allsmäktige, till vilken hela Paris springer i audiens, befann sig i denna förnedrande situation. Förskräckt över det olycksaliga misstaget störtar han in till generalen, förklarar upprörd för honom vilket stort fel som blivit begånget då man låtit just denne man vänta så förödmjukande länge, just denne som med en rörelse av sin hand kan låta alla deras väl förberedda planer springa i luften som en bomb. Och strax skyndar Bonaparte ut, bjuder honom mycket artigt och ivrigt in till sig, ursäktar sig för att han låtit honom vänta och samtal i två timmar med honom utan vittnen.

För första gången står nu dessa två män ansikte mot ansikte med varandra: den ene prövar och mäter omsorgsfullt den andre och frågar om han är duglig för hans personliga syften. Och de överlägsna andarna känner alltid igen varandra på blicken. Genast igenkänner Fouché på denna maktmänniskas oerhörda vitalitet det obetvingliga härskansnillet, genast igenkänner Bonaparte med sin skarpa rovdjursblick i Fouché den användbare, till allt brukbare medhjälparen, som på en sekund uppfattar allt

och vet att med kraft omsätta det i handling. Ingen hade – berättar han på Sankt Helena – så klart och överskådligt tecknat Frankrikes och direktoriets hela situation som Fouché vid detta första samtal, som varade i två timmar. Och att Fouché, till vars dygder man annars inte kan räkna öppenhet, genast säger tronpretendenten sanningen, visar att även han var besluten att ställa sig till dennes förfogande. Rollerna är från början utdelade, härskaren och tjänaren, världsomskaparen och konjunkturpolitikern: nu kan deras samspel börja.

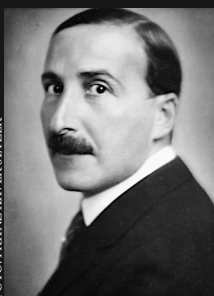
Fouché anförtro sig med ovanlig beredvillighet åt Bonaparte redan vid första sammanträffandet. Han lämnar sig dock inte helt i hans hand. Han tar inte offentlig del i den sammansvärjning som ska stöta direktoriet och göra Napoleon till ensam härskare: därtill är han alltför försiktig. Därtill håller han för strängt och troget fast vid sitt livs grundsats: aldrig definitivt bestämma sig så länge segern inte är avgjord. Men det händer något sällsamt – under de närmaste veckorna drabbas den annars så lyhörde, den annars så skarpsynte polisministern av ett sällsamt lyte: han blir nämligen plötsligt blind och döv. Han hör ingenting av alla de rykten i staden som viskar om en förestående statskupp, han ser inte de brev som sticks i hans händer. Alla hans annars oklanderligt pålitliga kunskapare tycks på ett magiskt sätt svika, och medan två av direktoriets fem medlemmar redan är indragna i komplotten och den tredje är till hälften vunnen för saken, anar polisministern inte det minsta att en militärsammansvärjning existerar – eller rättare sagt han låtsas ingenting ana. Hans dagliga rapporter till direktoriet innehåller inte en rad om general Bonaparte och den klick som redan otåligt rasslar med sablarna. Men inte heller åt den andra sidan, inte heller till Bonaparte ger han ifrån sig en enda rad, ett enda skrivet ord. Endast genom tystnad förråder han direktoriet, endast

genom tystnad tillvinner han sig Bonapartes tacksamhet, och för övrigt bara väntar och väntar och väntar han. I sådana ögonblick av spänning, två minuter före avgörandet, känner sig hans amfibienatur riktigt i sitt esse. Att vara fruktad av två partier, eftersökt av två partier och därvid känna vågens tunga vibrera i sin egen hand, det är och förblir för denne passionerade intrigmakare den största av alla njutningar. Dessa sekunder, då det världspolitiska spelet närmar sig ett avgörande, är det underbaraste av allt, och deras spänning överträffar vida det gröna bordets eller Eroslekens! Att i sådana stunder veta att man kan påskynda eller hämma händelsernas utveckling och att just på grund av denna vetskap behärska sig och, hur mycket man än frestas att gripa in, ingenting göra, ingenting annat göra än se på med psykologens stimulerade, njutningsfulla, rentav lastbara nyfikenhet – endast denna njutning förmår att gjuta eld i detta kalla intellekt, endast den får detta tröga, tunna, nästan vattniga blod att svalla. Endast ett sådant psykologiskt perverst och mentalt lystet begär kan berusa den nyktre och nervlöse Joseph Fouché. Och i sådana sekunder av högspänning inför det avgörande steget får alltid hans annars vresiga allvar en grym och cynisk glättighets vingar. För den intellektuella vällusten kan ju inte upplösas på annat sätt än i glättighet, i godmodig eller bister glädje åt skämtet. Och därför skämtar Fouché just när andra befinner sig i den största fara, skämtar likt undersökningsdomaren i »Raskolnikov« på det mest snillrika och sannerligen diaboliska sätt, just då den skyldige redan ryser utefter ryggraden. Just i sådana ögonblick älskar han att mystifiera människorna, och därför ordnar han även denna gång just i den farligaste minuten en liten nätt komedi, vars bräder så att säga är lagda över krutdurken. Några få dagar före statskuppens utbrott (han känner naturligtvis datum) ger han en liten bjudning. Bonaparte, Réal

och de andra sammansvurna är bjudna till denna intima soaré, och plötsligt, medan de sitter till bords, märker de att deras lista är fullständigt representerad, att alltså direktoriets polisminister har bjudit hem till sig absolut hela den kamarilla som konspirerar mot direktoriet. Vad betyder detta? Bonaparte och hans anhängare betraktar varandra med oro. Står kanske redan gendarmer utanför dörren för att i ett enda notvarp fånga in hela sammansvärjningen? Kanske drar sig en eller annan av dem från världshistorien till minnes den ödesdigra festmåltid som Peter den store höll för streltserna, då bödeln serverade deras huvuden till dessert. Men inget sådant hemskt inträffar hos en Fouché – tvärtom, och då till allmän överraskning för de sammansvurna slutligen ännu en gäst träder in, nämligen (ett verkligen diaboliskt påhitt) just den president Gohier, mot vilken deras sammansvärjning är riktad, blir man vittne till en häpnadsväckande dialog. Presidenten frågar polisministern om de senaste nyheterna: »Ack, det är ideligen detsamma«, svarar Fouché och lyfter lite på ögonlocken utan att se på någon särskilt, »ideligen samma prat om sammansvärjningar. Men jag låter mig inte luras. Finns det verkligen någon sammansvärjning så kommer det snart att visa sig på Place de la Révolution.«

Denna delikata hänsyftning på giljotinen kommer de förskräckta konspiratörerna att känna som kallt stål efter ryggen. De vet inte: Skämtar han med dem eller med den andre? Gör han narr av dem eller av direktoriets president? Det vet de inte, och sannolikt vet Fouché det inte själv, för han njuter som alltid endast av en sak på jorden: dubbelhetens vällust, dubbelspelets starka tjusning och eggande fara.

Efter detta muntra spratt återfaller polisministern ända till utbrottets stund i sin märkvärdiga letargi. Han är fortfarande döv och blind under det att redan mer än hälften av senaten är

STEFAN ZWEIG föddes 1881 i Wien och växte upp i en förmögen judisk familj. I dag är han mest ihågkommen för sin självbiografi *Världen av i går*, som utkom 1942 efter hans självmord i landsflykten. Under mellankrigstiden stod han på höjden av sin berömmelse och gav förutom skönlitterära verk ut ett flertal historiska biografier om personer som Balzac, Magellan och Marie Antoinette.

69

Joseph Fouché: politiker, polisminister, machiavellisk maktmänniska ut i fingerspetsarna. Med världshistoriens finkänsligaste väderkorn känner han alltid av när det är läge att vända kappan efter en ny vind. I franska revolutionens begynnelse är han försiktigt moderat. Under skräckväldet blir han kommunist och ultraterrorist. Efter det gör han gemensam sak med storfinsansen och hjälper Napoleon att gripa makten – bara för att senare orkestrera Napoleons fall. Styren kommer och går, Joseph Fouché består.

Stefan Zweigs klassiska biografi från 1929 skildrar en av historiens hemlighetsfullaste intrigörer, en man som bakom kulisserna övervakade ett helt land och formade dess öde. Det är en berättelse om opportunism, om maktens mekanismer och en människotyp som i alla tider har frodats inom politiken.

NORDPOLEN

ISBN 978-91-531-1814-5

